

O VYPRÁVĚNÍ A PRÁVU V KNIZE EXODUS

*Viktor Ber, Vyprávění a právo v knize
Exodus, Jihlava: Mlýn 2009, 210 stran.*

Při pročitání Tóry neboli Pentateuchu (pět knih Mojžíšových) narazí čtenář několikrát na nezvyklé střídání dvou literárních žánrů, a sice vyprávění a zákoníku. Z pohledu literárního kritika může působit takové střídání jako rušivý prvek. Viktor Ber se však jako interpret biblického textu táže na význam tak pozoruhodného literárního jevu a zkoumá vzájemný vztah mezi oběma žánry. Svě zaměření na Exodus (Druhou knihu Mojžíšovu) odůvodňuje autor v úvodu slovy:

„Máme-li na mysli otázku po vztahu práva a vyprávění v Pentateuchu, stává se kniha Exodus přirozeným ohniskem takového zájmu. Právě v knize Exodus nacházíme dosti obojího v oné příznačné a charakteristické kombinaci: Silný příběh, poměrně zřetelnou narativní osnovu, zároveň právě zde se poprvé a zcela zásadně setkáváme s rozsáhlými oddíly biblických právních textů.“

Po výčtu svých pracovních tezí naznačuje autor v úvodu postup své práce a sebekriticky označuje nezařazení textů o stavbě svatyně za jednu z mezer svého pojednání. V úvodu je dále představena kniha Exodus, je popsán její kontext v rámci Pentateuchu a odůvodněno následující členění spisu se zaměřením na vystupující postavy a měnící se umístění děje. V poznámce č. 2 se autor výslovně hlásí k synchronnímu přístupu při zkoumání biblického textu.

Druhá kapitola – „Narativita, právo a bible“ – objasňuje autorovy záměry po stránce metodologické. Rozlišení hermeneutiky narativních a právních textů

je pro další postup nezbytné. V souvislosti s právními texty autor připouští komplementaritu svého synchronního zaměření přístupem diachronním („budeme odkazovat k některým poznatkům historicko-kriticky orientovaného bádání v oblasti biblického práva“). Přiblížením podstatných názorů hlavních představitelů narativní hermeneutiky představuje autor odbornou terminologii, kterou pak aplikuje na biblický text. Poprvé se zde v česky psané odborné literatuře objevují metodologické úvahy o vztahu mezi právními a narativními texty.

Třetí kapitola se zabývá první částí Exodu (dle autorova odůvodněného členění). Název kapitoly – „Od zotročení po vyjití: právní aspekty vyprávění v Ex 1,1–15,21“ – vystihuje autorovo zaměření. Odhaluje prvky práva ve vyprávěních této části Exodu. Přestože autor vyzývá čtenáře v poznámce pod čarou – „Výraz právní zde i dále chápeme v co nejširším významu slova, tj. jako otázku práva, spravedlnosti“ –, zdá se, že v úvahách o protiprávním zotročení Izraelitů v Egyptě předpokládá novodobé pojetí práva, přesněji řečeno lidských práv, která vylučují otroctví („vyprávění o exodu je vlastně vyprávěním o nastolení právního stavu“). Lze ovšem uplatnit tento pohled na právo u starověkých textů (na „biblickou právní terminologii“)? Je rovněž otázkou, zda lze argumentovat předpisy Třetí knihy Mojžíšovy (určenými výlučně Izraelitům) v případě jednání Egyptanů, kteří se dobrovolně stávají faraónovými otroky (v monarchickém uspořádání egyptské společnosti vlastně ani jinou volbu neměli).

Čtvrtá kapitola podává analýzu 12. a 13. kapitoly Exodu. „Jedná se

o markantní příklad propojení kulticko-právního textu a narativu“. Narativní pasáže se nacházejí ve zvláštním vztahu ke kulticko-právnímu ustanovením. Autor popisuje tento vztah slovy:

„Pesachové kapitoly... představují jedno velké zacyklení mezi právně-liturgickým textem a narativem: V rámci narativu je vyhlášeno náboženské právo jako důsledek vyprávěných událostí, jako cosi, co z těchto událostí musí nutně plynout a být dodržováno. Platnost tohoto nařízení „provždy“ je narativně projektována do budoucnosti. Ale počítá se s tím, že v oné projektované budoucnosti bude nutné odkazovat (formou vyprávění, svědectví, vzpomínání!) znovu zpátky k událostem, které dané nařízení ustanovily.“

V poznámce pod čarou se autor staví za názor nacházející v textu Druhé knihy Mojžíšovy „konkrétní historické soudnice“ události exodu. Tento postoj by bylo třeba doložit argumenty, neboť byl dosavadním historicko-kritickým bádáním silně zpochybně.

Pátá kapitola – „Před Sinají a pod Sinají: právo ve vyprávění“ – vychází z děje vyprávěného v Ex 15,21–18,27. Do tohoto děje jsou vloženy vyslovené právní předpisy. Na některých místech se zdá, že se autor pokouší vytěžit ze zkoumaných textů mnohem víc, než obsahují. Svědčí o tom např. poznámka v části 5. 2. 1 o významu instrukcí kultického charakteru v sinajské perikopě: „Právo chrání před klerikální diktaturou“. (Nebo také: „Hospodinova slova a právní ustanovení tak vedou k nastolení původního intimního společenství mezi Hospodinem a člověkem v zahradě Eden“).

V šesté kapitole – „Řeč sinajského práva“ – obrací autor svou pozornost „k zásadním oddílům biblických právních textů knihy Exodus, kterými jsou Desa-

tero, Kniha smlouvy a tzv. Kultický dekalog neboli Kulticko-smluvní epilog.

Autorova diferenciací zastřešujícího termínu „právo“ („právo kultické, majetkové, trestní, rodinné, sociální...“) by se mohla promítnout i do strukturálního členění díla. Pak by nalezy své oprávněné místo formulace typu: „nomos, tedy svět dobrého a zlého“. Vymezit termín právo není při tak širokých významových konotacích snadné. Autor se přiklání k definování, které označuje jako dostatečně široké:

„Pro stanovení právní povahy Desatera není zřejmě podstatné, že některá jeho ustanovení jsou dnešními čtenáři vnímána jako náboženské požadavky nebo obecné etické normy – naopak, je základní charakteristikou Desatera, že kombinuje požadavky výrazně kultické... s požadavky zcela „sekulárními“... Při uplatnění dostatečně široké definice „práva“ tedy budeme zde Desatero považovat za text právní – podobně jako je právním textem ústava, církevní řád apod.“

V poznámkách pod čarou je vedena velmi pečlivá diskuse především s anglicky a německy píšícími odborníky, kteří se v nedávné době vyjádřili k pojednávané problematice. Pozoruhodným přínosem studie může být způsob, jakým autor chápe propojení kasuistického práva s narativitou:

„Podobně jako klasické vyprávění i kasuistické právo zde odkazuje k narativní zkušenosti člověka. Vlastní provedení je však jiné: Místo jednoho velkého komplikovaného příběhu zde máme jedno sociálně-právní téma, které generuje kvazi-narativy... a jejich podpříběhy... I tyto mikropříběhy však pracují s narativními prvky jako jsou napětí a překlenutí napětí, rozehraní konfliktu, jeho intenzifikace, zvraty apod.“

Šestá kapitola vyniká pečlivým věcným členěním látky a autorovým vlastním překladem hebrejského textu. Překlad je na sporných místech odůvodněn

v diskusi s názory jiných překladatelů či komentátorů. I zde se ukazuje určitá nejistota ohledně charakteru zkoumaného práva: „Právo se zde musí uchýlit z oblasti precedentů a lidské zkušenosti do oblasti přesahující možnosti lidského rozumu“.

Jedním z nejvýznamnějších poznatků, k nimž autor dospívá, je vystižení vzájemného vztahu obou hlavních zkoumaných žánrů v textu Exodu: „Vyprávění a právo tak stojí ve vzájemně se interpretujícím postavení“. K narativnímu charakteru právních textů se autor vyjadřuje takto: „... kazuistické právo, které ze své podstaty pracuje s hypotetickými příběhy či mikropříběhy. V některých případech jsme se pokusili v těchto kvazi-narativech alespoň v hrubých rysech identifikovat prvky narativní osnovy, jako expozice (začátek, nastínění problému), moment gradace napětí a jeho uvolnění (zvrát), moment překvapení v předpokládaném postupu (kvazi-)události apod.“. Vysoce je třeba ocenit zejména mezioborové zaměření studie. Vydání Berovy práce *Vyprávění a právo v knize Exodus* zaplňuje stávající mezeru v české odborné literatuře.

Petr Chalupa

MIMO CÍRKEV NENÍ SPÁSY

Bernard Sesboüé, S. J., *Hors de l'Eglise, pas de salut. Histoire d'une formule et problèmes d'interprétation*, Desclée de Brouwer: Paris 2004, 389 stran.

B. Sesboüé (1929) se řadí k předním a také velmi tvůrčím francouzským katolickým teologům. Působí na jezuitském teologickém institutu Centre Sèvres v Paříži. Vzpomeňme jeho

dvoudílnou práci *Jesus Christ, L'unique Mediateur* (1988, 1991) nebo monumentální čtyřdílné *Histoire des dogmes*, 1994–1996, které redigoval ve spolupráci s dalšími bohoslovci. Vzhledem k těmto pozoruhodným dílům vyvstává otázka, nakolik je znám v českých a slovenských teologických kruzích. B. Sesboüé se ve své systematicko-teologické práci ujal klasického, kontroverzního a stále atraktivního tématu spásy nekřesťanů, přesněji axiomu „mimo církev není spásy“. Ačkoliv spása nekřesťanů je námětem aktuálním a hojně diskutovaným, kompletnějších zpracování historického vývoje zmíněné teze není ani v poslední době mnoho. Dokladem toho je autorův odkaz na monografii amerického jezuita Francise Sullivana *Salvation outside the Church?* (1992) a pak na již přes sedmdesát let staré, avšak stále ceněné dílo Louise Capérana *Le problème du salut des infidèles* (1934, první vyd. 1912).

Sesboüé svou knihu rozdělil do dvou částí. První část (s. 23–274) je tvořena osmi kapitolami a nastiňuje zvolenou problematiku v historické perspektivě, druhá (s. 275–379) sestává z dalších tří a zabývá se možnostmi její interpretace. Autorovým záměrem není pouze reprodukovat dosavadní znění zmíněné formule. Snaží se poopravit její velmi rozšířené a silně vžité exklusivistické a objektivistické chápání, podle něhož je jednoznačně dáno, kdo spasen nebude (např. pohané nebo heretici). K takovému pojetí bezesporu vybízí negativní formulace tohoto axiomu, jenž však má svou dynamiku a flexibilitu.

Jeho dějinnou „cestu“ v římskokatolické teologii pisatel zachycuje v šesti kapitolách (2.–7.). Nejdříve zkoumá, čeho se lze o spásě „jiných“ („*des autres*“) dopátrat v Bibli. Pak předestírá